

JUGOSZLÁV ÍRÓK — IDEGEN NYELVEN

Egyelőre még — sajnos — nem beszélhetünk arról, hogy a jugoszláv irodalom legjelesebb alkotásait olyan mértékben fordítják idegen nyelvekre, amelyet ezek a művek — értéküknél fogva — valóban megérdemelnek, de elmondhatjuk, hogy irodalmunk tekintélyes hírnévnek örvend külföldön, és a lefordított regények, elbeszélések és versek száma egyre növekszik.

A ma élő jugoszláv írók közül — Ivo Andrić és Dobrica Ćosić iránt nyilvánul meg külföldön a legnagyobb érdeklődés. Andrić műveit a háború befejezése óta bolgár, cseh, magyar, francia, szlovák, hindu, olasz, német és ukrán — tehát tíz nyelvre — fordították le. Az elmúlt évtized folyamán az elismert jugoszláv író regényei 21 kiadásban jelentek meg külföldön. A legtöbb kiadással a „Híd a Drinán” című regénye dicsekedhet: tíz külföldi könyvkiadó adta ki. Sok kiadást értek meg külföldön a „Kisaszszony” és a „Travniki krónika” című Andrić-regények is.

Sorrendben Branko Ćopić következik ezután. Regényeit magyar, német, bolgár, cseh és lengyel nyelvre fordították le. Összesen nyolc Ćopić-fordítás jelent meg külföldön a háború befejezése óta.

A modern jugoszláv írók közül még Miroslav Krleža, Oskar Davičo, Oto Bihalji-Merin, Veljko Petrović, Stevan Jakovljević, Mirko Božić, Miško Kranjec, Juš Kozak és mások könyveit adták ki idegen nyelveken.

Miroslav Krleža „Glombay-urait” magyarul és franciául adták ki, Oskar Davičo „Da!” című regénye németül és legyeülül jelent meg, Oto Bihalji-Merin könyvét Svájcban és Németországban, Vladimir Nazor munkáit Ausztriában, Bulgáriában, Magyarországon és Csehszlovákiában adták ki, Ivan Goran Kovačić „Tömegsír” című poemáját pedig francia, magyar és bolgár nyelvre fordították le.

Ha figyelembe vesszük, hogy több külföldi irodalmi folyóirat is rendszeresen foglalkozik a mai jugoszláv irodalom ismertetésével, méltán elmondhatjuk, hogy íróink és költőink tevékenysége külföldön is mind szélesebb körökben válik ismertté.

Nemrégiben egy jugoszláv újságíró Vietnamban járt, és az ottani írók szövetségének hanói székházában három fiatal, haladószellemű íróval beszélgetett. Az egyébként nem szokványos interjú után a vietnami írók a találkozás emlékéül megajándékozták a jugoszláv újságírót egy kis könyvvel: Ivan Goran Kovačić „Tömegsír” című költeményének francia nyelvű, de vietnami kiadásával.

Érdekes története van ennek a könyvnek.

Még 1949-ben történt, Vietnam népének szabadságharca idején, hogy egy ütközet után a forradalmár harcosok kezébe került egy francia katonai egység egész irattára. A rengeteg katonai irat között egy irodalmi folyóirat is volt, s benne Kovačić már világhírű poémájának francia fardítása. A folyóiratot eljuttatták a szabadságharc politikai vezetőségéhez. A „Tömegsír” megrázó erejű verssorai, egy szabadságáért harcoló, élő és haló nép áldozatvállalásának megrendítő hitvallása olyan mély hatást tett a vietnami harcosokra, hogy elhatározták: minden nehézség ellenére is kiadják — könyv alakban — a „Tömegsír”-t.

Nehézségek? A vietnami szabadságharc központja, vezérkara abban az időben a legvadabb őserdőben székelt, távol minden civilizációtól és műszaki lehetőségtől. Mégis kiadták a könyvet. Mindenekelőtt hozzáfogtak a papírgyártáshoz. A papírt bambusz-ból készítették a harcosok a legkezdetlegesebb módon, a könyvet pedig kézisajtón, olyan primitív technikával nyomtatták ki, amit még a Gutenberg-korabeli sajtó mesterei is elavultnak tartottak volna.

De — a könyv elkészült, és ezren, meg ezren olvasták és tanulnak belőle. Tanultak élni, küzdeni, meghalni a szabadságért.

Ennek a bambuszpapírra nyomott könyvnek egy példányát hozta magával Jugoszláviába a beográdi újságíró.

HALOTTGYALÁZÁS

A csehszlovák írók szövetsége levelet intézett a francia könyvkiadók nemzeti közösségéhez és a francia írók egyesületéhez, s keményen tiltakozik a „Bibliothèque Mondiale” nevű könyvkiadó vállalat eljárása ellen. A francia kiadó ugyanis minden engedély nélkül kiadta Julius Fučík, a világszerte ismert mártír-író „Üzenek az élőknek” című, békedíjjal kitüntetett könyvét.

Miről van szó? Csak arról hogy a „Bibliothèque Mondiale” nem szerezte meg a szerző örökösének és a fordítónak az engedélyét? Sokkal többről! A francia könyvkiadóvállalat a német fasiszták által kivégzett Julius Fučík művét nem magában adta ki, hanem hozzácsapta Caryl Chessmannak, a rablógyilkosságért halálra ítélt amerikai fegyencnek börtönnaplóját és Robert Bra-silache-nak, a németekkel való együttműködésért, hazaárulás miatt halálra ítélt francia írónak búcsúlevelét. S ezt a nyilvánvaló halottgyalázást azzal mentegeti a francia kiadó, hogy „szemtől szemben a halállal minden ember — bármiféle párthoz tartoz-

zék is — egyformán reagál, egyforma problémák megoldását keresi.”

Fučik francia fordítói és a csehszlovák írók azonban másként vélekednek:

„Nem igaz, hogy a halál színe előtt álló emberek egyformán reagálnak, s egyazon problémák megoldását keresik. Julius Fučík az élet nevében ment a halálba, a nációk pedig már életükben is a halált szolgálták. A »Bibliothèque Mondiale« eljárása az egyenlőség jelét teszi Fučík, az antifasiszta hős és hazaáruló neve közé.”

A „Bibliothèque Mondiale” üzleti vállalkozás. De francia vállalat, s éppen az a legszomorúbb a dologban, hogy franciák követték el ezt a bűnt, franciák, akik — hajdan — mindenképpen jobban tudták értékelni, becsülni a nemes áldozatvállalást.

A SIPTÁR IRODALOM — MA

Itt, mellettünk, tőzsomszédságunkban, s a jugoszláviai magyar olvasó számára mégis szinte észrevétlenül, új irodalom születik, fejlődik. A siptár nép irodalmának kiteljesedésére gondolunk, arra az irodalomra, amely a forradalom tüzeiben fogantatott, és tíz évvel azután már érett műveket adott. Hiányoznak ugyan még a nagy, kivételes értékű alkotások, azonban dialektikusan tekintve a dolgokra, megállapíthatjuk, hogy ilyenek még nem is jöhettek létre. Mégis, már ma is nem egy jó, sikerült költői és prózai alkotással dicsekedhet a siptár nép irodalma. Elsősorban a fiatalok írnak a fiatalok számára, akik mélyebben szeretnék átélni azokat a szépségeket, amelyekben őseiknek sohasem lehetett részük: a szabadságot és népünk lüktetőütemű fejlődését.

Attól a nagyon kevészámú siptár írótól, akik még a régi Jugoszlávia idején vetették el népük irodalmának magvait, egyes ut vezet a mai, fiatal írók egyre dúsabb, sokoldalúbb tevékenységéig. Esad Mekuli, Marko Krasijaniqi (ejtsd Kraszijanityi) és Hivzi Sulejmani a siptár irodalom három úttörője. Az új irodalmi nemzedék az ő nyomdokaikon ugyan, mégis egyéni utakon halad. Mekuli munkásságát kizárólag a munkás, a paraszt az emberbe vetett hit, a testvériség-egység gondolata hatja át. Marko Krasniqi (ejtsd Kraszniqi) a gyermekek felé fordul, örömmel, derűvel teli gyermekverseket ír, Hivzi Sulejmani modern kifejezési formákkal, de klasszikusan világos tartalommal valószínűsíti meg irodalmi elgondolásait. Őt tartják a siptár próza legérettebb, legki-forrottabb művelőjének.

A fiatalabb nemzedékhez tartozik már Tajar Hatipi, a siptárok Nušića, akinek erőteljes, őseredeti humora mindig megtalálja az utat a legszélesebb olvasórétegek érdeklődéséhez. A siptár irodalom nagy meglepetése Sinan Hashani. Ez a fiatal író 1957-ben egyszerre kész, érett, irodalmi értékű regénnyel jelentkezett. „Érik a szőlő” a címe ennek az írásnak, amely a szemünk előtt lejátszódó eseményeket örökíti meg. A fiatal nemzedék egyik legtehetségesebb elbeszélője Kaplan Kalushi. A siptár falu, a paraszti lélek legavatottabb ismerője, Adem Demaçi (ejtsd Demacsi), nagy feltűnést keltő regényében, a „Vér kígyói”-ban a vérbosszúról ír. Ramiz Kelmendi élénkhangú elbeszéléseiben korszerű eszközökkel dolgozza föl mindennapi életünk mozzanatait. Az új nemzedék legtehetségesebb költői közé tartozik Enver Dierdeku. Nemrégiben megjelent verseskötete, az „Élet nyomdokai” egy nyomorúságos

gyermekkor, nemlétező ifjúság és szenvedéssel teli élet dokumentuma, a száraz kenyér költészete. Rezhep Hozha (ejtsd Redzsep Hodzsa) a gyermekirodalom terén alkot figyelemreméltó műveket. Verseket, elbeszéléseket ír, és a közeljövőben lát napvilágot gyermekregénye.

A drámának is vannak művelői a siptár írók között, Murteza Peza, Kristo Berisha, Muharem Djena színdarabjait nagy sikerrel adta elő a pristinai népszínház. Valamennyi színmű aktuális tárgyú, mindegyik a múlt súlyos örökségei ellen s az új életformáért harcol.

Az irodalom fejlődésével egy ütemben gyarapodik a siptár könyvkiadás is. A Rilindja könyvkiadó vállalat tizenháromévi fönállása alatt 626 kiadványt jelentetett meg, összesen több mint négy millió példányban. Az elmúlt tíz év alatt 123 olyan könyvet adott ki ez a pristinai vállalat, amelyet kizárólag modern siptár írók és publicisták írtak. A Rilindja köré csoportosult mintegy ötven fordító szüntelenül dolgozik a jugoszláv és a világirodalom remekeinek átültetésén. Többek között megjelent már siptár nyelven Shakespeare Hamletje és Othelloja, Majakovszkij prózai munkái, Puskin, Balzac, Hemingway, Jeszenyin, Romain Rolland és mások művei, s még az év folyamán elhagyja a sajtót Jack London „Vaspata” című regénye, továbbá Flaubert és Csehov egy-egy könyve. A jugoszláv irodalom jelesei közül Andrić, Čosić és Sica-rević regényeit adta ki a Rilindja. A gyermekirodalmat sem hanyagolja el a pristinai könyvkiadó vállalat, Mark Twain, Jules Verne, Mato Lovrak és mások munkáit adja ki a siptár gyermekek számára.

Az írók, költők és fordítók serege, a siptárnyelvű könyvek tízezrei egy új irodalom mindennél ékeesebben cáfolhatatlan bizonyítékai.

DOBRICA ČOSIĆ KÖNYVEI EGYMILLIO PÉLDÁNYBAN

A jugoszláv irodalomtörténet kevés íróat ismer, akinek a nevét olyan gyorsan kapta szárnyára a hír, s aki egyik napról a másikra emelkedett a népszerűség csúcsára, mint Dobrica Čosić. Az irodalmi berkekben nemrégén még ismeretlen író mindössze két regényt írt eddig — most dolgozik harmadik könyvének kéziratán —, művei azonban országsszerte ismertté tették, sőt külföldön is nagy érdeklődéssel olvassák regényeit. Könyveit, a „Majd megvirrad már” és a „Gyökerek” című regényeket több nyelvre lefordították. A „Majd megvirrad már” magyar, orosz, ukrán, litván, német, olasz, lengyel, szlovák, cseh és román nyelven jelent meg, s most készül japán fordítása. A „Gyökerek” című regényt eddig Csehszlovákiában, Magyarországon, Németországban és Bulgáriában adták ki, s most van sajtó alatt angol kiadása.

A beográdi „Prosveta” könyvkiadó vállalat most készül a „Majd megvirrad már” hetedik kiadására. A „Gyökerek” eddig négyszer jelent meg szerb-horvát nyelven, Jugoszláviában ezenkívül szlovén, magyar és siptár nyelven adták ki. Ha összeadjuk a két Čosić-könyv 20 hazai és 19 külföldi kiadásainak példányszámát, kétségtelenül tekintélyes számot kapunk: a „Majd megvirrad már” és a „Gyökerek” összesen egymillio példányban jelentek meg.

MAREK HLASKO EMIGRÁLT?

Olvasóink bizonyosan hallottak már róla, hogy egy fiatal lengyel író, Marek Hlasko páratlanul nagy irodalmi sikert ért el. Novellái nemcsak hazájában vívtak ki számára elismerést, hanem sok külföldi nyelvre lefordították őket.

A fiatal író tehetségének legnagyobb elismerését talán éppen franciául megjelent novelláskötete jelentette. A párizsi irodalmi újságokban megjelent kritikák is a dicséret hangján szóltak a szokatlanul fiatalon bemutatkozott lengyel elbeszélőről.

Könyve megjelenése alkalmából Hlasko kiutazott Párizsba. Nem tudni, milyen gondolatokat forgatott fejében, amikor kezébe vette az utlevelet, a napokban azonban arról írtak a lapok, hogy Marek Hlasko nem kíván visszatérni.

Hazájában most árulónak nevezik, ő azonban az újságíróknak azt mondta, hogy otthon kényszerítették emigrációra. Egyébként kérte tartózkodási engedélyének meghosszabbítását, a lengyel hatóságok azonban elutasították kérését.

A fiatal lengyel most tépelődve áll Párizs közepén és mint maga mondja, nem tudja, hova legyen. Talán Amerika, talán Izrael...

A VILÁG LEGMODERNEBB SZÍNHÁZÁBÓL — AUTÓGARÁZS

Akár mennyire tiltakozik is a józan ész, mégis nehéz szabadulni az érzéstől, hogy van valami szimbolikus abban, hogy Párizsban a világ legmodernebb színházát garázsá alakítják át.

A két háború között épült ez a színház egy multimilliomos kezdeményezésére. Nagy pompával nyitották meg, a színház a technika netovábbja volt. Földszinti termeiben korabeli művészek állították ki műveiket.

A megnyitás után több neves külföldi művész-együttes is vendégszerepelt a pompás színpadon. Hosszabb ideig azonban egy együttes sem tudott megmaradni.

A valószínűleg anyagi természetű nehézségek miatt a színház működése a háború után sem élénkült fel. Mégis nem kis meglepetés keltett az a nemrég elterjedt hír, hogy a színházat átalakítják garázzsá.

A francia írók egyesülete persze tiltakozott; a határozat ellen. Hiába hangoztatták azonban, hogy milyen nagy szerepet játszhatna ez a színház a francia főváros kultúréletében, tiltakozásuknak nem lett foganatja.

A gondolat is beleborzad: a világ legmodernebb színháza, amely sok millióba került, s amelyben a színművészet fejlődésére a legnagyobb lehetőség nyílhatna, most egyszerre garázsá, „taxiállóvá” alakul.

A müncheni „Nymphenburg” könyvkiadó vállalat három hónappal ezelőtt jelentette meg dr. Heinrich Gerlach volt német katonatiszt „Elárult hadsereg” című regényét. A könyv óriási sikert aratott, három hónap alatt hat kiadást ért meg, és Nyugat-Németország legnagyobb háborúutáni best-sellere lett. Gerlach egyik napról a másikra híressé vált, tekintélyes tiszteletdíjakat kapott: a regényből származó jövedelmét — szerényen — 300 000 márkára becsülik.

Mint a derült égből lecsapó villám hatott most egy müncheni orvosnak, valami dr. Schmitznek bejelentése, hogy — társszerzője a nagysikerű regénynek. Közreműködött a regény megírásában, éspedig az irodalomtörténetben eddig ismeretlen módon: hipnotizálta Gerlachot, és az író hipnotikus álmában diktálta le a regény kéziratát.

A dolog sorjában így történt:

Heinrich Gerlach páncélostiszt részt vett a sztalingrádi csatában, és szovjet fogságba esett. Mint hadifogoly leírta a nagy ütközet lefolyását, kikelve a hitlerista hatalmi örület ellen, amelynek embermilliók életét vetették áldozatul. A kézirat a fogságban elkallódott, s dr. Gerlach később, hazatérése után, hiába kísérelte meg újra megírni regényét, a háború és a fogság szenvedései annyira megviselték, hogy úgyszólván semmire sem emlékezett. Ekkor kereste föl dr. Schmitzet, s az ideggyógyász azt javasolta, hogy próbálkozzanak hipnózissal, hiszen volt már rá példa, hogy olyan emberek, akik teljesen elveszítették emlékezőtehetségüket, hipnotikus álomban minden részletre visszaemlékeztek. Dr. Gerlach gondolkodás nélkül ráállt az ajánlatra, és megkezdődött a különös kísérlet.

Az ideggyógyász hipnotizálta dr. Gerlachot, s a volt páncélostiszt diktálni kezdte visszaemlékezéseit. Dr. Schmitz titkárnője gyorsírással minden szót följegyzett. Heteken át tartott ez a szókatlan munka, dr. Gerlach később — a gyorsírási jegyzetek alapján — rendezte a kéziratot, és elvitte a Nymphenburg kiadóvállalat vezetőjéhez. Mindez közvetlenül a sztalingrádi csata tizenötödik évfordulója előtt történt, s a könyvkiadó halogatás nélkül nyomdába adta a regényt.

Mint már mondtuk, a legnagyobb könyvsiker lett belőle, s most az ideggyógyász is részt kér a dicsőségből meg a tiszteletdíjból. Dr. Schmitz a honorárium egyötödét követeli magának, azaz hatvanezer márkára tart igényt — ami még Nyugat-Németországban is számottevő összeg.

KIOSZTOTTÁK A FRANCIA IRODALMI DÍJAKAT

A párizsi irodalmi évad a nagy irodalmi díjak kiosztásával kezdődik. Ilyenkor, az ős végén, illetve a tél kezdetén osztják ki a négy legnagyobb francia irodalmi díjat: a Goncourt-akadémia díját, a Theophrasté Renaudot-díjat, a Femina-díjat és a kritika nagydíját.

A legrangosabb Concourt-díj bírálóbizottságának határozata nagy föltűnést keltett, mert a legnagyobb francia irodalmi díjat — ezuttal először külföldi író nyerte. A bírálóbizottság ugyanis Francis Walder belga tűzérezredes „Saint-Germain és a békétárgyalások” című történelmi regényének ítélete oda a nagy díjat. A könyv az akadémia ülésén hat szavazatot kapott, Robert Sabatier szintén esélyes „Fuldokló kacsa” című regényével szemben, amelyre csupán négyen szavaztak. Francis Walder 1906-ban született, hivatásos tűzteriszt, többször járt külföldön diplomáciai megbízatásban. Eddig két filozófiai munkája jelent meg. A kitüntetett regény tárgya igaz történet, a saintgermaini békeszerződés egyik előzménye.

A Goncourt-akadémia határozatának nyilvánosságra hozatalával egyidőben döntött a Theophrast Renaudot-díj bírálóbizottsága is. Iratlan törvény, hogy ezt a díjat az az író kapja, akit a Goncourt-akadémia is méltónak tart díjazásra, de a mű tárgya vagy pedig szokatlan, újszerű és bátor hangja miatt nem tartják tanácsosnak kitüntetni. A bizottság nagy többsége Edouard Glissant „Hasadék” (La lezarde) című regényének ítélte oda a díjat. Edouard Glissant mindössze harmincéves, Martinique szigeten született, tanárember, Párizsban szerezte diplomáját. Eddig egy verseskötete és néhány irodalmi tanulmánya jelent meg.

A kritika nagydíját Dominique Aury „Mindenkivel olvasható” (Lecture pour tous) nyerte el. Ez a döntés nem keltett meglepetést, irodalmi körökben számítottak rá, hogy a bírálóbizottság Auryt tünteti ki a díjjal.

A három említett ítéletet megelőzve döntött a Femina-díj bírálóbizottsága. A csupán nőkből álló bizottság Françoise Mallet-Joris „Mennyi birodalom” (L'Empire céleste) című regényét találta méltónak a jutalomra. A kitüntetett írónő 28 éves, három gyermek anyja. Első regényét húszéves korában írta meg. A „Mennyei birodalom” cselekménye Párizsban, a Mont Parnasse-on játszódik le. Françoise Mallet-Joris-nak nagy konkurenciával kellett megküzdenie, s a bírálóbizottság csak többszöri szavazás után hozott döntést.

Amedeo Modigliani:
Abrázózó vöröshajú (olaj, 1917.)